

Soldatul și filozoful

schită dramatică
de

DUMITRU SOLOMON

Personajele

ERASM
ULRICH VON HUTTEN
JOHANN FROBEN
PICTORUL
LUCRĂTORUL
JOHANNA (PACEA)
HELGA (PROSTIA)

T I M P U L I *Alcibiade*

Tipografia lui Froben, la Basel. Încăpere mică, întunecoasă, alăturată aceleia în care se află tiparnița lui Froben și din care se aude, la anumite intervale, zgomotul presei de tipărit. La o masă, Erasm, cu nelpslta-i manta de blană, face corectura unor șpalturi. Mereu în preajma lui, Johanna, o fată mută, îl toarnă vin într-o cupă și o pune în fața lui Erasm.

ERASM (bea): Îți mulțumesc pentru vin, Johanna. (*Johanna înclină ușor capul, în semn că a primit mulțumirea, iar din privirea ei se vede că e fericită de a-l sluji. Din încăperea alăturată vine Froben, cu un nou teanc de șpalturi tipografice.*) Bine că ai venit! Textul e plin de greșeli. Și

fiecare greșeală, dragul meu Froben, îmi mănincă o zi din viață...
FROBEN Alea sînt culese de mine. Uite, aici (*arată șpalturile noi*), o treabă bună, făcută de lucrătorul meu. Am cam îmbătrînit și nu mai văd atît de bine... Îmi fug literele din fața ochilor...

ERASM : Păcat ! Erai cel mai bun tipograf din Europa !

FROBEN : Iar mă iei peste picior !

ERASM : Nu, nu, vorbesc serios. Dar gîndește-te și tu. Timpul pe care mi-l ia corectura greșelilor de tipar, puteam să-l întrebuițez mai cu folos, scriind o carte. Ce viață-i asta, să corectezi mai mult decît scrii ? !

FROBEN : Recunoaște că de cînd lucrezi cu mine ai scris mai mult decît ai corectat.

ERASM (*zîmbind*) : Recunosc. Oricum, ești cel mai bun tipograf din Europa.

FROBEN : Da ? Atunci de ce ai tipărit *Julius exclusus e coelis* la Cratander și nu la mine ?

ERASM (*se ridică*) : Nu-nțeleg ce-aveți cu toții că-mi atribuiți mie povestea asta ! Sînt eu omul care să-l atace pe papa Iuliu ?

FROBEN : Ca să fii sincer, ești. În primul rînd, e stilul tău.

ERASM : Asta-i bună ! Cu cît stilul e mai original, cu atît poate fi imitat mai ușor.

FROBEN : Da ! Și cine era indignat de războaiele purtate de Iuliu ?

ERASM : Toată lumea !

FROBEN : Iar tu mai presus de toți. De altfel, te găseai la Bologna cînd a intrat Iuliu cu armata în oraș, ca un cîmpitor...

ERASM : De ce vrei să mă silești să mint ? Ce importanță are dacă satira aceea am scris-o eu sau altcineva ? În definitiv, Iuliu a murit, iar dacă a fost primit sau nu în rai, numai Dumnezeu știe. Ne-am amuzat și noi pe seama unui papă belicos...

FROBEN : Va să zică, mărturisești !

ERASM : Nu mărturiseșc nimic ! Te poți amuza și citind o satiră, nu numai scriind-o. Și, la urma urmei, de ce ești atît de lacom ? Nu ți-am dat ție majoritatea manuscriselor mele ? Ceilalți tipografi se hrănesc cu fărîmituri de la masa ta.

FROBEN (*rizind*) : Asta-i drept. Dar puteai să-mi spui și tu că n-ai vrut să-mi încredințezi mie satira împotriva lui Iuliu, ca să nu mă pui rău cu Sfîntul Scaun... Așa, ca să mă flatezi...

(*Rid amîndoi, în timp ce-și face intrarea furtunoasă un tînr elegant, cu aer de aristocrat. Este Ulrich von Hutten. Se obișnuiește greu cu semiobscuritatea încăperii.*)

ULRICH (*se adresează Johannei, prima pe care o vede*) : Îl caut pe Erasm din Rotterdam ! Dacă nici aici nu-l găsesc, înseamnă că nu am noroc în viață și sînt un bicisnic... Spune, fato ! Nu-mi alunga speranța, căci umblu după el de două luni prin toată Europa ! Mi s-a spus că aici l-aș putea găsi.

(*Johanna stă nemișcată.*)

FROBEN (*acoperindu-l cumva pe Erasm*) :

Cu cine avem onoarea ?

ULRICH : Sînt nobil. Mă numesc von Hutten. Ulrich von Hutten. I-am scris de două ori acestui Mare Om, cel mai luminat din cîți a avut omenirea de la Socrate încoace, și n-am primit nici un răspuns.

ERASM (*căutînd în memorie*) : Ulrich von Hutten ? Da, da... Îmi amintesc... Ai un scris citit, gramatical și destul de inteligent pentru vîrsta ta... (*Supremul elogiu.*) Și știi bine latinește...

ULRICH (*coplesit de emoție*) : Erasm ! Erasmus Rotterdamus ! Îți mulțumesc, Doamne, că m-ai călăuzit pînă la capătul acestui drum !

ERASM : După o introducere atît de cavalească, ai face bine să intri în miezul lucrurilor. De ce mă cauți ? (*Nu-l lasă să vorbească.*) Știi de ce nu ți-am răspuns la scrisori ?

ULRICH (*umil*) : Nu meritam. Sînt un nimeni.

ERASM : Prostii ! Primesc prea multe scrisori. Sute. Dar să știi, ți-am citit cu plăcere versurile pe care mi le-ai trimis. Am și reținut... (*Se întoarce spre Froben și recită.*) „O saeculum, o litterae ! Juvat vivere !” Ce zici ?

FROBEN (*îl privește pe Ulrich*) : Cînd ești tînr, într-adevăr, e o plăcere să trăiești...

ERASM : Lasă filosofia ! Nu-i așa că are talent prietenul meu ?

FROBEN (*care, se vede, nu prea gustă poezia, cel puțin pe aceea scrisă în latinește, consimte fără convingere*) : Mda.

ULRICH (*emoționat*) : Nu merit să mă numiți prietenul vostru. Am venit aici ca să fii, dacă-mi veți îngădui, servitorul vostru. Să vă slujesc pînă voi muri, sau pînă mă veți alunga.

ERASM (*ironic*) : Nu pari a fi neam de servitori...

ULRICH : Sînt neam de nobili, dar acum nu mai are nici o importanță. Dacă mă primiți, aș vrea să vă fiu soldat.

ERASM (*ride*) : N-am de gînd să întemeiez vreo oaste. Sînt un om pașnic, von Hutten, mi-e martor și prietenul meu Froben. (*Froben îl privește și tace.*) De ce nu vorbești, Froben ?

FROBEN : Da, așa e. În general, este un om pașnic.

ERASM (*Johannei, care-i urmărește în permanență mișcarea buzelor*) : Johanna, nu-i așa că sînt un om pașnic, că iubesc pacea ?

(*Johanna înclină capul, confirmînd.*)

ULRICH : Primiți-mă să vă slujesc, Erasm, cu credință, ca Alcibiade pe marele Socrate.

- ERASM : Știi cum au sfârșit și unul și celălalt...
- ULRICH : Uciși. Dar au fost vremuri rele.
- ERASM : Nu sînt acum vremuri mai bune. Oamenii îi urăsc pe cei care vor să iasă din rînduri.
- ULRICH : Sau îi adoră.
- ERASM (zimbet) : Și din adorație se poate muri. Prin sufocare.
- ULRICH : Erasm, sînteți lumina lumii, sînteți cel mai înțelept om care s-a născut pe pămîntul Europei. Omenirea vă respectă și vă admiră. Am să lupt pentru ideile voastre, chiar de va fi nevoie să-mi dau și viața.
- ERASM : Nu-ți cere nimeni viața, von Hutten. Dacă reușești să dai o părticică din dragostea și din nebulnia ta acestei omeniri chinuite, înseamnă că... (Brusc, se-ntoarce spre Froben.) Parcă ți-am spus că aș vrea să scriu ceva despre nebulnie...
- FROBEN : Mi-ai spus de o mie de ori... De ce nu scrii ? Deși...
- ERASM (frămîntat) : Îmi trebuie timp... Timp ! Ce mult timp pierdem, prieteni, cu vorbe deșarte, în care nimeni nu mai crede, fiindcă s-au goit de miez și flutură pe buze ca niște sărmane umbre ale ideilor moarte de mult... (Deodată, dovedind că nu-i scapă nimic, revine la îndoala pe care o întuise la Froben.) Deși — ce ?
- FROBEN (a și uitat) : Nu-nțeleg.
- ERASM : Să scriu despre nebulnie, deși...
- FROBEN (își amintește ; împăciuitor) : Mă gîndeam la ce ar putea folosi...
- ERASM (aprig) : Ai să vezi tu ! O să vedeți voi la ce ! Sînt prea mulți nebuni pe lume, iar înțelepților, tocmai lor, le lipsește, vai, nebulnia.
- FROBEN : N-ai vrea să fii mai clar ?
- ERASM (sec) : Nu.
- ULRICH (inceput de înflăcărare) : Da, oamenii le trebuie o fărîmă de nebulnie ! Aveți dreptate, Erasm ! Fără un pic de nebulnie, nu s-ar fi înălțat nici piramidele Egiptului, nici Colosseumul Romei, nu s-ar fi scris nici „Iliada“, nici „De rerum naturae“, iar Columb n-ar fi descoperit o altă lume ! Fără o scînteie de nebulnie, am fi rămas făpturile acelea umile care scormoneau pămîntul în căutarea hranei...
- FROBEN Credința cere umilință, tinere cavalere...
- ULRICH (cu privirile arzînd de patimă) : Credința cere luptă ! Iar dacă lupta vrea moarte, atunci e mai bine să mori, decât să trăiești în umilință !
- ERASM (zimbînd) : Nu crezi că te-ai înfierbîntat prea tare ?
- ULRICH : Iertați-mă. Îmi dau seama că sînt nestăpînit și pătimaș... Eu sînt otaș... Eu asta știu : să lupt cu sabia și cu vorba... Pentru credință. Pentru înălțarea Germaniei. Dacă Erasm vrea gloria Germaniei, sînt gata să renunț la toate, la avere și la poezie, la familie și la carieră, ca să rămîn cu el și să-l slujesc toată viața.
- ERASM : Ulrich von Hutten, dacă-ți lași spada să ruginească și folosești doar pana ta de poet, rămîi. Te primesc ca pe un prieten. Nu de servitori umili și de soldați cruzi avem nevoie, cum nici de preoți găunoși, ci de oameni care să ardă, cu cuvîntul, răul și ticăloșia din lume, să facă lumină în mințile întunecate de prostie și ignoranță, să înalțe sufletele prin știință și adevăr... Dacă te simți în stare să fii un cavalere fără arme, încă o dată, rămîi.
- ULRICH (se repede, îi sărută mina) : Mulțumesc celui mai mîmînat om din lume ! Și mă închin lui cu toată dragostea, devoțiunea și admirațiunea.
- ERASM (îi place să fie flatat, dar surprinde un zimbet ironic pe chipul Johannet, își retrace blînd mina și, pe un ton ce se vrea rece) : Nu te-am întrebat ce-ai mai scris între timp.
- ULRICH : Nu are importanță ce-am scris pînă acum. Dacă voi fi în preajma voastră, nu voi avea nevoie de scrierile vechi. Îi vom străpunge împreună, cu săgețile noastre, pe papă, și pe cardinali, și pe toți prinții mincinoși.
- ERASM (se simte cenzurat de tipograf) : Astea-s prostii ! Nu-i așa, Froben ?
- FROBEN (zimbînd vag ironic) : De ce ? E scînteia aceea de nebulnie care-ți place...
- ERASM : Îmi place nebulnia, dar fiecare trebuie să și-o poarte pe propriii săi umeri... sau pe propriul său cap. Eu însumi sînt nebulni... Dar... dacă se adună doi nebuni, se poate vorbi de un bolamuc.
- (Froben ride. Nu și Hutten, foarte atent la tot ceea ce spune Erasm.)
- ULRICH Am scris o satiră împotriva papei. (Scoate din sacul pe care-l poartă cu sine cîteva fot.) În latinește.
- FROBEN : Ca s-o înțeleagă papa și Erasm, nu și restul lumii.
- ERASM : Eu unul nu scriu și nu voi scrie pentru vulgus profanum, pentru gloata prostăcă, analfabetă și schimbătoare ca apa mării...
- FROBEN : Dar ce veți schimba voi în mersul lumii, dacă vă veți citi numai voi între voi ? Mulțimea habar nu are de ideile voastre, de poeziile și satirele voastre, și puțin îi pasă...
- ERASM Cei care conduc mulțimea se cuvine a fi oameni luminați.
- FROBEN : Mă miră că vorbești astfel despre conducători, tu, care i-ai biciuit ori de cîte ori ai avut prilejul...
- ERASM Conducătorii cei răi trebuie în-

locuții cu alții mai buni, din rindul oamenilor cultivați și doritori de ordine și progres...

FROBEN : Peste capul poporului ?

ULRICH : Poporul trebuie să *ne urmeze* în lupta noastră !

FROBEN Iar voi să-i comandați în latinește...

ERASM : Ulrich, nu te lăsa impresionat de prietenul meu Froben. Așa e el, un democrat. El nu înțelege că pe un tron nu încap decât un singur cur.

(*Ulrich ride. La fel și Froben.*)

ULRICH : Imi dați voie să vă citesc satira contra papei ? E ucigătoare !

ERASM : Nu. Noi, von Hutten, nu ne războim cu papa fiindcă e papă, cu preoții fiindcă sînt preoți, sau cu principii fiindcă sînt principii. Noi ne războim cu apucăturile rele pe care unii dintre aceștia le au și *nu* ar trebui să le aibă, căci ei sînt mențiți să fie exemple de bunătate și cinste, de dragoste și înțelegere față de oameni, niciodată exemple de nestăpînire și cruzime, de corupție jalnică, de lăcomie și egoism nevrednic.

ULRICH (*mirat*) : Voi înșivă ați scris cum nu e lăsat să intre în rai papa Iuliu.

ERASM : Cine ți-a băgat în cap că *eu* am scris povestea asta ?

(*Schimb de priviri cu Froben.*)

ULRICH : Toată lumea vorbește că ar fi opera voastră.

ERASM O, din nou gura lumii ! Să știi de la mine, cavaliere, că oricine ar fi scris-o, acea satiră își avea îndreptățirea în pornirea războinică a răposatului papă.

ULRICH (*incăpăținat*) : E o satiră minunată și m-am bucurat să recunosc în rîndurile ei spiritul luptător al lui Erasm, mintea luminată a marelui gînditor și grija de părinte față de soarta omenirii...

ERASM : Să schimbăm vorba, nu vrei ? Un poet trebuie să fie deasupra faptelor mărunte ale oamenilor, fără patimă și fără părtinire, ca Homer, care îi judeca deopotrivă pe oameni, ca și pe zei, fiecăruia arătîndu-i virtuțile și defectele...

ULRICH : Dar eu sînt și soldat.

ERASM : Cînd ești soldat, nu ești poet, iar cînd ești poet nu mai ești soldat.

ULRICH : Și cam cum ar trebui să fii tăiat în două, cu sabia, ca să poată fi despărțite aceste indeletniciri ? (*Arată cu mîna, sugerînd o tăietură orizontală și una verticală.*) Așa... sau așa ?

ERASM (*zimbet acru*) : Ascultă, von Hutten, împotriva mea poți ridica oricînd sabia ta de ostaș, căci nu mă pot apăra. Dar dacă mă ataci cu vor-

ba, ferește-te, căci sînt mai puternic și mai bine înarmat ! (*Froben ride.*)

ULRICH (*apleacă privirile*) : Iertați-mă, Erasm ! A fost o clipă în care gura s-a răzvrătit împotriva rațiunii...

(*Intră un tînăr lucrător tipograf, cu o foaie de manuscris în mînă.*)

LUCRĂTORUL (*lui Froben*) : Meștere, să mă tai în bucăți dacă pricep ce scrie aici ! Mă chinul de nu știu cînd să culeg literele astea !

FROBEN : Intreabă-l pe Erasm.

(*Lucrătorul îi tinde manuscrisul lui Erasm și-i arată locul cu pricina. Erasm, cu o expresie gravă, rescrie cuvintele respective.*)

LUCRĂTORUL : Nu înțeleg de ce scrieți în limba asta păsărească... și pentru cine... Numai pentru popi ?

ERASM (*calm*) : Învață latinește și vei înțelege.

LUCRĂTORUL : Cînd să mai învăț, dacă toată ziua stau și culeg literele astea nenorocite ?

ERASM : Nu e vina ta, ci a școlii...

LUCRĂTORUL : De ce nu scrieți cum vorbiți ? Că văd că vorbiți ca toată lumea...

ERASM : Dacă n-aș vorbi ca toată lumea, nu ne-am înțelege.

LUCRĂTORUL : Dar ce scrieți nu trebuie înțeles ?

ERASM : Cei cu învățătură înțeleg.

LUCRĂTORUL : Cei cu învățătură să fle și mai învățați, iar cei fără învățătură să fie și mai proști ?

ERASM (*incomodat de interpelările interlocutorului*) : Datoria mea este să mă străduiesc să vă-nvăț. Datoria voastră este să vă străduiți să pricepeți.

LUCRĂTORUL (*îl privește o clipă stupefiat, apoi se întoarce spre ceilalți*) : N-am priceput nimic ! (*Intră în tipografie.*)

ULRICH : Acești oameni ar trebui ridicați la luptă !

ERASM : Acești oameni ar trebui mai întii învățați să citească. (*Brusc, se decide.*) Plec. Mai am foarte mult de lucru. Ulrich von Hutten, cînd vrei să mă vezi, mă găsești aici, la Froben. (*Iese. Johanna îl urmează.*)

ULRICH Cine-i fata asta ? Știi că Erasm ocolește femeile...

FROBEN : A adus-o dintr-un sat de la poalele Alpilor. E mută și nu are pe nimeni în afară de Erasm...

ULRICH : E ibovnică lui ?

FROBEN (*ride*) : Ce prostie ! Erasm și ibovnică ! Nu, tinere, Johanna e un fel de oglindă a lui Erasm. Vorbește cu ea și-și ascultă vorbele, de parcă i le-ar răsfrînge o oglindă, și prin ea știe dacă a judecat și a vorbit drept...

ULRICH Ciudad !

FROBEN Da, ciudad... Ei, von Hutten, ai vrut să devii Alcibiade. Dar nu știu dacă l-ai găsit cu adevărat pe Socrate...

ULRICH Vi se pare Erasm mai prejos de Socrate ?

FROBEN (ințelept) : Mai prejos ori mai presus... dar nu e Socrate.

ULRICH (zimbește) : Nici eu nu sint Alcibiade.

Ajax

Același decor, după un timp. E seară. La lumina unei lumînări, Froben, care a citit până acum, dormitează. Se aud bătăi în ușă. Froben tresare. Bătăile se repetă.

FROBEN : Da, da... Vin imediat... (Ia lumina și merge să deschidă. Întră von Hutten.) Ce-i cu dumneata, la ora asta, von Hutten ? S-a-ntîmplat ceva ?

ULRICH (intr-o stare de agitație neobișnuită chiar pentru firea lui patetică) : O, da ! (Se vede că a alergat. Respiră greu.) S-a întîmplat ceva extraordinar ! Unde-i Erasm ?

FROBEN (speriat) : Să nu-mi spui că papa vrea să-l excomuniche...

ULRICH : Papa are griji mai mari acum !

FROBEN (nu-și revine) : E război iar ?

ULRICH (meditativ) : Încă nu... Dar... poate... cine știe... (Nerăbdător.) Unde-i Erasm ?

FROBEN : Se odihnește alături... În noaptea asta avem de lucru... Tipărim o nouă carte : „Elogiul căsătoriei“.

ULRICH (mirat) : Erasm face elogiul căsătoriei ? !

FROBEN : Nu laudăm numai ce facem noi înșine...

(Intră Johanna.)

ULRICH Trebuie să-i spun marea veste : nu mai sintem singuri împotriva Romei. Avem un aliat ! Azi au tras la han niște oameni care vin din Saxonia. Povestesc lucruri de necrezut...

FROBEN (văzîndu-l cit e de înfierbîntat) : Vrei o bere ?

ULRICH : Nimic nu-mi doream mai mult decît o bere !

FROBEN (toarnă bere dintr-un butoiș în două căni imense ; una l-o oferă lui Ulrich) : Este preparată de mine.

ULRICH (bea) : Ascultați și minunați-vă ! Un călugăr augustin din Saxonia a condamnat în public vînzarea de indulgențe ! A bătut pe ușa blsericii din Wittenberg un manifest în 95 de puncte ! (Înflăcărat.) Oamenii au să-l urmeze ! Dacă papa nu va ține seama, va fi război !

FROBEN : Cît de ușor vorbim despre război !

ULRICH : Va fi un război sfînt !

FROBEN : În războaiele, sfînte nu mor oameni ?

ULRICH : Decît viața în minciună și umilință, mai bună e moartea !

FROBEN : Eu nu sint nici filosof, nici politician, nici general. Sint un biet tipograf...

ULRICH (ride) : Cel mai mare biet tipograf !

FROBEN (continuă) : Dar ce înțeleg eu... este că războiul nu e bun.

ULRICH : Poate că nu va fi război. Dar dacă va fi... va fi bun, căci îi va ridica pe oameni împotriva minciunii și corupției ! (Intră Erasm. Se freacă la ochi.)

ERASM : Johanna, de ce nu dormi ? (Johanna suride.) Ce-i gălăgia asta, Froben ?

ULRICH : Eu sint de vină. Dar vă aduc o veste mare. Martin Luther...

ERASM : Cine-i acest Martin Luther ?

ULRICH : Un călugăr, profesor la Wittenberg.

ERASM : N-am auzit de el. Merită acest Luther să-mi strice somnul ?

ULRICH (ezită o clipă) : Da, merită ! S-a ridicat împotriva minciunii și corupției din biserică.

ERASM : În noaptea asta ?

ULRICH (incurcat) : Nu... mai de mult. Abia acum a ajuns vestea la noi.

ERASM : Atunci, de ce atîta zor ?

ULRICH : Papa va trebui să-i răspundă. Cum se va dezvinovăți ?

ERASM : E cam frig. De ce nu încălzești aici, Froben ?

FROBEN : Nu știam că ai să te trezești atît de devreme.

ERASM : Am fost trezit. (Lui Ulrich.)

Parcă am auzit totuși de acest Luther... Mi-a scris ceva Spalatinus, secretarul prințului Frederic... Luther mă corecta într-o chestiune de interpretare a Epistolei lui Pavel...

FROBEN (indignat) : Te corecta pe tine ? Un călugăr oarecare ?

ERASM (zimbește) : Culmea-i că are dreptate...

ULRICH : Și ce i-ați răspuns ?

ERASM : Nimic. Dacă aş răspunde tu-
tutor scrisorilor, când aş mai avea
timp să îi scriu ? Sînt atîtea de fă-
cut, Ulrich ! Iar voi, cei tineri, veţi
avea şi mai mult de făcut... Fiindcă,
deşi fiecare generaţie se zbate să o
simplifice, viaţa îşi ride de noi şi se
complică. La început n-a fost nici o
credinţă... Apoi a fost una, apoi două,
trei... zece... Peste trei-patru secole,
vor fi sute... Şi tot atîtea motive de
dispută şi de ură între oameni, de
sfîşiere şi de singurare a lumii...

ULRICH (*uşor dezamăgit*) : Înţeleg că
nu aveţi încredere în acest Luther
din Wittenberg...

ERASM (*sec*) : N-am spus nimic despre
Luther !

ULRICH (*pleacă privirea*) : Aşa este.

ERASM : În schimb, el a spus despre
mine. (*Cei doi tresar. Erasm zim-
beşte.*) I-a spus lui Spalatinus că mă
admiră şi mă preţuieşte...

ULRICH (*avîntat*) : Fiindcă şi el se o-
pune putreziciunii şi obscurantismu-
lui !

ERASM (*continuă*) : ...iar lui Johannes
Lang, că, pentru Erasm, cele ome-
neşti atîrnă mai greu decît cele di-
vine...

FROBEN : Ce îndrăzneală !

ERASM (*zimbînd afabil*) : Are dreptate.

ULRICH (*nedumerit*) : Prin urmare, îl
cunoaşteţi bine pe Luther !

ERASM : Deloc, Ulrich. El mă cunoaşte.
Aşa e, cum spune el. Pentru mine
are mai puţin importanţă dacă un
lucru este sau nu în spiritul ori în
litera dogmei. Mai important este să
fie în folosul oamenilor, să-i facă
mai buni, mai sinceri şi mai drepti.
Unii au ajuns chiar să falsifice texte-
le înaintaşilor, cu scopul de a trage
foloase personale, de a-şi întemeia
domnia asupra celorlalţi.

ULRICH : Şi Luther s-a ridicat împo-
triva falsificării textelor sfinte.

ERASM (*gînditor*) : Da, da... (*Deodată,
cu un suris ambiguu.*) Văd că-ţi pla-
ce acest călugăr bătaios...

ULRICH (*deschis*) : Da.

ERASM : Şi mie. Numai că... (*Ulrich
aşteaptă cu atenţie continuarea, dar
Erasm nu vrea sau nu poate conti-
nua. Se întoarce spre tipograf.*) Hai,
Froben, să muncim ! Ai ceva pagini
tipărite ?

FROBEN : Sînt pe masă cîteva... Corec-
tează-le. În timpul ăsta, îţi pregă-
tesc altele. (*Se duce în tipografie. Jo-
hanna îi toarnă vin lui Erasm.*)

ERASM (*explică*) : Fără acest vin de
Burgundia, mi-ar îngheţa singele în
vine. Mă ajută, Ulrich ?

ULRICH : Da. (*Corectează şpalturi îm-
preună cu Erasm. Deodată, îşi ridică
privirile spre maestrul.*) Ce nu vă pla-
ce la călugărul acela saxon ?

ERASM : Eşti foarte încăpăţînat.

ULRICH : Nu mi-ai răspuns.

ERASM (*după o secundă de tăcere, pri-
vindu-l în ochi pe Ulrich*) : Intole-
ranţa.

ULRICH (*mirat*) : Nici voi, Erasm, nu
sînteţi tolerant.

ERASM : Un om care greşeşte trebuie
îndreptat, nu schilodit. Pe unul cu
care nu eşti de acord, trebuie să-l
combăţi, nu să-l ucizi.

ULRICH : Dar Luther...

ERASM : Ştiu, n-a ucis, n-a schilodit...

(*Pauză.*) Poate că nici n-o va face...
Nu ştiu cum să-ţi explic... Mi-e tea-
mă pentru el.

ULRICH : Teamă ? !

ERASM : Ideile nu trebuie să-şi facă loc
cu sabia...

ULRICH (*din ce în ce mai mirat*) : Dar...

ERASM (*enervat de insistenţele tinăru-
lui*) : Nu, nu m-am exprimat bine !
Pune prea multă pasiune... (*Ulrich
vrea să intervină, dar Erasm îi ghi-
ceşte replica şi devansează.*) Pasiu-
nea... e vecină cu patima... Patima e
vecină cu fanatismul... care... uneori...
ucide... sau... se lasă ucis... (*Brusc,
schimbă vorba.*) Parcă ne-am apucat
de o treabă, Ulrich !

ULRICH (*frămîntat*) : Iertaţi-mă, dar
nu pot... (*Arată şpaltul.*)

ERASM : Te-nţeleg...

ULRICH : Trebuie să aflui ! Trebuie să
ştiu ! Dacă există pe lumea asta un
om gata să lupte pentru adevăr, tre-
buie să-l cunosc, să-l ajut...

ERASM (*trist*) : Şi pentru tine mi-e
teamă...

ULRICH : De ce ? Doar mă cunoaşteţi...

ERASM : Nu îndeajuns...

ULRICH : Mi-aţi vorbit de pasiune, de
patimă, de fanatism... Dar n-aţi spus
un cuvînt despre sensul lor. E tot-
una să fii un fanatic al minciunii sau
un fanatic al adevărului ?

ERASM : Nu, nu e totuna. (*Amar.*) Dar
cine ştie cu adevărat ce e adevărul ?
Papa crede în adevărul lui, cardina-
lii cred în adevărul lor, prinţii au şi
ei adevărul lor, ba chiar fiecare din
ei are adevărul lui, poporul are şi el
adevărul lui, fiecare popor are ade-
vărul lui... Şi, pînă la asta, ar tre-
bui să ne măcelărim între noi ?

ULRICH (*crîspat*) : Şi, atunci... nu tre-
buie să credem în nimic ?

ERASM : Să credem, dar nu să impu-
nem.

ULRICH : Iar pe ceilalţi să-i abando-
năm în greşală ?

ERASM : Să-i convingem.

ULRICH : Şi dacă nu se lasă convingişi ?

ERASM (*rece*) : Să-i convingem.

ULRICH (*ridică tonul*) : Şi, dacă nu se
lasă convingişi ?

ERASM (*iceberg*) : Să-i convingem.

ULRICH (*urlă*) : Şi dacă nu se lasă
convingişi ?

ERASM (cu neliniște, nu fără duioșie): Ulrich, văd în privirea ta privirea oarbă a fanatismului, și mă cutremur...

ULRICH (se repede spre Erasm, dar, contrar continuității firești a mișcării, se aruncă în genunchi): Erasm, nu mi-ai răspuns la întrebare. (Cu ton calm, dar încâpăținat și adinc.) Dar dacă nu se lasă convingi ?

ERASM: Dar dacă ei înșiși cred în adevărul lor, în dreptatea lor ?

ULRICH (chinuit, aproape să-i dea lacrimile): De ce nu vreți să-mi răspundeți la întrebare ? De ce ?

ERASM (intr-un tirziu): Fiindcă nu știu. Nu știu să răspund la astfel de întrebări.

ULRICH (se ridică): Poate că Luther știe.

ERASM: Poate... De aceea mi-e teamă.

ULRICH: Pentru fiecare adevăr nou trebuie să lupți. Și, dacă e nevoie, să ucizi ! Sau să fii ucis !

ERASM: Ei, uite, asta nu-mi este mie foarte limpede...

ULRICH: Isus n-a murit pentru adevărul lui ?

ERASM: Și Ahile a murit pentru adevărul lui. Dar și Hector. Și Socrate a murit pentru adevărul lui. Dar și adversarii săi.

ULRICH: Cu atât mai bine. Să învingă cel al cărui adevăr e mai puternic !

ERASM: Sau a cărui sabie e mai ascuțită...

ULRICH: Voi înșivă sînteți un luptător.

ERASM (ridică pana cu care face corecturile): Cu pana, Ulrich.

ULRICH: Pentru adevărul vostru, vor ridica alții sabia.

ERASM: Și cei care vor pieri, vor afla oare acest adevăr ?

ULRICH: Vor pieri cei care nu vor să afle.

ERASM: Și, pe lângă ei, mii și mii de alți oameni, cărora puțin le pasă de mine și care s-au născut să trăiască pe acest pământ, și nu să-și lase copiii orfani.

ULRICH: Să trăiască, Erasm, dar nu oricum !

ERASM: Cine știe, în afară de Cel de sus, care e binele, care e adevărul, care e dreptatea ? Spui că un om trebuie să și moară pentru convingerea lui. Dar sînt atîția oameni care-și schimbă convingerea la fel de des ca și cămașa. Cîte vieți le-ar trebui acestora ca să le poată jertfi tuturor convingerilor și adevărurilor în care au crezut ? !

ULRICH: Aștia nu-s oameni !

ERASM: Și totuși ei sînt cei mai mulți. Să piară o omenire pentru adevărul unui pumn de oameni ?

ULRICH Dacă acest adevăr e în folosul omenirii...

ERASM (îtipă): În folosul unei omeniri vii, nu moarte, von Hutten !

ULRICH: Și, atunci, ce va fi ? Oamenii vor continua să orbescă în beznă și să moară de bătrînețe sau de boală, în neștiința și umilința lor, ca animalele ?

ERASM: De aceea ne străduim, noi doi, să-i înălțăm la lumină.

ULRICH: Iar cei tari se străduiesc să-i țină în beznă. Ei sînt mai puternici decît noi, Erasm. Iar voi, cu pana voastră, veți putea opri în loc oștile întunericului ?

ERASM: Datoria noastră e să facem lumină.

ULRICH: Din nou nu mi-ai răspuns la întrebare.

ERASM: Oricît aş vrea, nu pot răspunde la toate întrebările.

ULRICH (cu elan): Am să vă ajut eu să răspundeți.

ERASM (zimbînd, pentru prima oară): Cu sabia ?

ULRICH (serios): Cu sabia, dacă va fi nevoie.

ERASM (zimbînd în continuare): Dacă pana e destul de ascuțită, nu e nevoie de sabie.

ULRICH: Cît de frumos ar fi să aveți întotdeauna dreptate !... Dați-mi voie să merg pînă la han. Au tras acolo niște negustori veniți din Saxonia și sînt curios să aflu amănunte despre Luther...

ERASM: Du-te, Ulrich, dar ai grijă: nu toți oamenii sînt de bună-credință.

ULRICH: Am stat atîta vreme în preajma voastră, încît știu să-i deosebesc pe unii de ceilalți. (Iese.)

ERASM: Johanna, ce părere ai despre Ulrich ? (Johanna îi răspunde din priviri, ceea ce numai Erasm poate să înțeleagă.) Da, Johanna, și e foarte trist... Tu, care ești o ființă a păcii, înțelegi mai bine... Da, pacea e mută, ca tine. Guraliv și zgomotos e numai războiul... (Strigă.) Froben ! Froben ! (Intră Froben.) Dar tu ce părere ai de tînărul nostru poet ?

FROBEN: E un entuziast...

ERASM (privindu-l fix în ochi pe Froben): Un sinucigaș ! (Froben nu răspunde.) Ai înțeles ? (Froben tace.) Te-am întrebat dacă ai înțeles.

FROBEN: Nu înțeleg întotdeauna ce spui. Dar uneori simt că ai dreptate.

ERASM: Și acum ce simți ?

FROBEN: Un miros acru și înțepător de război...

ERASM (sever): Nu te juca, Froben, cu vorbele ! (După o pauză.) Și eu simt acest miros...

Patima

Din nou tipografia lui Froben, în alt timp al acțiunii. Erasm citește o scrisoare a lui Luther, de față fiind Ulrich von Hutten și Johanna.

ERASM : Cam alunecos acest Luther !
Are dreptate și nu are !

ULRICH : Ar trebui să-l cunoști, Erasm.
E un om extraordinar !

ERASM (*prudent*) : După zvonurile care mi-au ajuns la urechi, după cum scrie, pare să fie într-adevăr un om deosebit... Cum arată, Ulrich ?

ULRICH (*evident sedus de personalitatea lui Luther*) : O, e o forță, un fluviu năvalnic, un vulcan. Doamne, dacă l-ai cunoaște ! Din privirile lui țâșnesc fulgere, din gura lui ies tunete, oamenii se adună în jurul lui ca în jurul lui Moise la trecerea prin deșert ! E numai clocot și flăcăra !

ERASM (*zimbet subțire*) : Te văd îndrăgostit, prietene, de acest călugăr din Wittenberg...

ULRICH Așa cum sint și de tine, Erasm... Tu ești forța înțelepciunii, a cuvintului, a ideii, el e forța pură și simplă a revoltei. Voi doi ați putea întoarce lumea pe dos.

ERASM : Lumea trebuie să rămână pe față. Ciuada, foarte ciuada ! După cum îl descrii, nu pare un tip modest... Și uite cum îmi scrie. (*Citește.*) „Există oare cineva a cărui gândire să nu fie pătrunsă de ideile lui Erasm ? Cine nu a învățat de la el, cine nu este stăpinit de cugetările sale ?” Nu, nu asta... (*Caută mai departe, citește.*) „Recunoaște, deci, bunule Erasm, dacă îți este voia, și pe acest frate mai mic întru Hristos, care, firește, nu este vrednic, cu neștiința lui, decît să stea într-un colțșor întunecos, și căruia nu i se cuvine să fie cunoscut sub același cer și sub același soare cu tine”...

ULRICH Scrisoarea asta pe care ți-am adus-o, a scris-o cu toată dragostea. Te admiră sincer.

ERASM (*zimbet fin de indoială*) : Sau vrea să-l admir eu pe el.

ULRICH : Merită să fie admirat !

ERASM (*pe. gânduri*) : Da... da... pare un om sincer... Ce critică el aici (*arată scrisoarea*), critică bine. Dar nu are măsură.

ULRICH Cineva trebuie să taie în carne vie.

ERASM În domeniul ideilor, poți tăia doar cu alte idei. Nu cu toporul. Dacă ar fi mai cumpătat...

ULRICH : Acum e momentul acțiunii ! Trebuie să-i răspunzi ! Trebuie să fii alături de el !

ERASM Trebuie... trebuie... trebuie... Hristos i-a oucerit pe oameni prin blindețe și modestie...

ULRICH : Trăim timpuri singeroase.

ERASM : Și vrei să curgă și mai mult sînge ?

ULRICH : Decît mierea minciunii și înșelătoriei, mai bine sînge. Scrie-i că ești cu el și alerg să-i duc răspunsul tău.

ERASM : Dar nu i-am citit cu atenție scrierile... Doar cît le-am frunzărit...

ULRICH (*neîncrezător*) : Erasm „frunzărește” ? !

ERASM : Și mai sint și niște lucruri discutabile...

ULRICH : Pentru discuții va fi timp. Acum trebuie acționat.

ERASM : Am să-i scriu că îl prețuiesc... nu-i așa... îl admir pentru comentariile pe marginea psalmilor... că sper ca scrierile lui să folosească oamenilor... (*Vrea să se asigure de acordul prietenului său.*) E bine, nu ?

ULRICH (*nerăbdător*) : E bine, sigur, dar știi că el vrea mai mult !

ERASM : Ce poate să-i ofere mai mult un cărturar ursuz ca mine ?... Eu rămîn de-o parte, *integrum*, așa am să-i scriu, fiindcă printr-o neutralitate înțeleaptă se poate obține mai mult decît prin acțiuni impetuoase... Eu nu ader la partide... Eu sint... da, da, așa e bine să-i răspund... eu sint „*homo per se*”... Îmi sint credincios mie însumi... Nu-mi place să mă amestec în tabere adverse... *nulli concedo*... e bine să gîndesc cu mintea mea... independent de împrejurări...

ULRICH (*strigă*) : Dar trebuie să-l ajuți !

ERASM : Prietene, te-ai înfierbîntat. Sezi puțin și bea din berea asta... (*Ulrich se așază, dar nu se atinge de bere.*) Să fim oameni cu capul pe umeri. Cum aș putea să-l ajut pe Luther ? Dacă devin tovarășul lui, în loc de un singur om, ar pieri doi. Nu oricine e născut să fie martir... Eu, unul, nu. N-am să-l combat, dar nici el să nu mă combată...

ULRICH Cum o să te combată Luther ? Știi ce spun popii despre voi ? Că tu ai așezat ouăle pe care le clocește Luther.

ERASM (*ride fără voce, discret, cum e întregul său fel de a se purta*) : Proștii ! Luther spune ceea ce am spus și

eu, dar e ingrozitor de inverșunat. Mă sperie.

ULRICH E altă fire !

ERASM De ce nu accepți că și eu am altă fire? Nu-mi place violența... Nu-mi place discordia... Te rog să-i spui că e bine să nu se amestece în alte treburi decît în cele de dogmă.

ULRICH : Dar vrem să nimicim corupția și minciuna din sinul bisericii !

ERASM Adevărul nu trebuie spus tot dintr-o dată. Uneori, rezultatul depinde de felul în care spui ceea ce ai de spus. Dar Luther...

ULRICH : Așa este el ! E țaran ! Fiu de mîner !

ERASM : Ca om al credinței, ar fi bine să se abțină de la conflicte și provocări...

ULRICH : Luther nu poate... sau nu știe... sau nu vrea să se abțină... E ca o lavă care, odată pornită, nu se oprește decît cînd devine piatră.

ERASM : Lava nu are minte.

ULRICH : Erasm, te implor, scrie-i că ești alături de el ! Are nevoie de prieteni.

ERASM (*mirat de naivitatea prietenului său*) : Luther nu are nevoie de prieteni. Are nevoie de dușmani, ca să aibă în cine lovi, și de supuși, ca să albă cu cine lovi. L-aș încurca groaznic dacă aș fi cu el.

ULRICH : Atunci voi fi eu cu el. Am să lupt pentru ideile lui...

ERASM (*speriat*) : Dar tu ești poet, Ulrich !

ULRICH : Și soldat.

ERASM : Devenind soldat, vei pieri ca poet. Poezia nu are ce căuta pe cîmpul de luptă. Tu trebuie să stai între cărți și să te înfrupti din înțelepciunea lumii, ca s-o redăruiești oamenilor... Un poet mînjit de sînge omenesc ?

ULRICH : Erasm, prietene, uneori oamenii au nevoie de flacăra minții, alteori, de flacăra tunurilor. Acum...

ERASM (*amar*) : Niciodată oamenii nu au nevoie de tunuri. Numai întunericul minții naște războaie. (*Îl privește în ochi pe Ulrich.*) Cum poți tu, Ulrich, o fire atît de nobilă și de sensibilă, să te amesteci cu gloata lui Luther ? Au să te murdărească, au să te tăvălească în toate mocirlele, nimic nu va mai rămîne din demnitatea ta de om liber, din candoarea ta de poet, din mîndria ta de nobil...

ULRICH : Știu ce mă așteaptă. Dar m-aș simți un mincinos josnic dacă, după ce am chemat poporul la luptă împotriva tiraniei, m-aș ascunde într-un colț ca să privesc, ferit de primejdii, măcelul. Dacă va fi război, locul meu e acolo.

ERASM Și prietenia ?

ULRICH (*mirat*) : Care prietenie ?

ERASM : Vezi, Ulrich, la un moment dat Luther va porni lupta împotriva tuturor. Și împotriva mea.

ULRICH : Împotriva ta ? Niciodată !

ERASM (*clarvizitune de înțelept*) : Mă va ataca negresit.

ULRICH : Pe tine ? ! Ce-ți trece prin minte ! Tu ești singurul om pe care-l stimează și îl admiră, și pe care îl consideră învățătorul lui.

ERASM : Dacă aș fi trecut de partea lui, dacă l-aș fi sprijinit deschis... poate că m-ar fi iertat. Dar așa... Pe oamenii aceștia pătimași îi cunosc bine. Dacă nu ești cu ei, ești împotriva lor.

ULRICH : Greșești, Erasm. El știe că i-ai deschis drumul cu scrierile tale. El știe cît bine i-ai făcut.

ERASM : Tocmai asta nu se poate ierta. Răul ți-l mai iartă oamenii, dar binele, niciodată.

ULRICH : Îl judeci aspru.

ERASM : Nu pe el îl judec. El așa este. Pe tine te judec.

ULRICH (*tresare*) : De ce ? Doar știi cît de devotat îți sînt.

ERASM : Dar nu vei putea fi devotat în același timp lui Luther și lui Erasm. Va trebui să alegi. Iar tu îl vei alege pe cel mai puternic.

ULRICH Cel mai puternic ești tu.

ERASM : Acum. Acum, cînd fiecare ține în mînă o pană. Dar cînd el va lua sabia sau ghioaga...

ULRICH : Voi fi prieten cu amîndoi.

ERASM Poți fi prieten cu doi oameni care se dușmănesc între ei ?

ULRICH : Chiar dacă veți ajunge la dușmănie, voi fi prietenul amîndurora.

ERASM : Cît de naiv ești, Ulrich ! Un soldat trebuie să lupte și împotriva fratelui sau a părintelui său, dacă i se cere.

ULRICH : Împotriva ta nu voi lupta niciodată !

ERASM : Te va sili.

ULRICH : Mă voi opune.

ERASM : Ți-l vei face dușman.

ULRICH : Erasm, de ce mă chinuiești cu ipoteze atît de crude ? Nimic nu se va întîmpla din toate astea.

ERASM Numai dacă vei rămîne lingă mine și vei continua să fii poet.

ULRICH : Dar nu pot, Erasm, înțelege-mă ! Nu pot ! M-aș simți laș, dezertor, trădător !

ERASM : Laș este cel ce refuză să răspundă *singur* în fața omenirii. Dezertor este cel ce-și abandonează vocația și menirea. Trădător este cel ce-și reneagă prietenii și credința.

ULRICH : Nu-nțeleg.

ERASM : Ca poet, răspunzi *singur* în fața oamenilor, iar tu vrei să fugi de această răspundere, pentru a deveni simplu soldat într-o oaste condusă de altul. Vocația și menirea ta este să vorbești semenilor în versuri înflăcărâte și tăioase precum Lucian, iar tu

vrei să le vorbești semenilor cu tăișul sabiei. Trădător este acela care își dorește cu ardoare prietenia unui om și o cucerește, pentru ca, apoi, minat de împrejurări, să-și lase prietenul pentru a căuta altă prietenie, spre a deveni dușmanul celui pe care l-a numit „marele său prieten”.

ULRICH : Cauza pentru care lupt e mai presus de vocație, de menire și chiar de prietenie. Iartă-mă, Erasme ! (*Ingenunchează.*)

ERASME : Cu moartea în suflet, te iert. ULRICH Arde carnea pe mine, mi se jupoaie pielea, îmi ciocotește singele !... Nu pot sta deoparte !

ERASME Bietul de tine ! Ești robul patimii.

ULRICH E o patimă nobilă.

ERASME Patima e patimă. Nobilă nu e decât rațiunea.

ULRICH Se vede că n-ai iubit niciodată.

ERASME : Ba da.

ULRICH : Pe cine ? (*Privire semnificativă spre Johanna.*)

ERASME (*clatină ușor din cap, negînd*) : Rațiunea.

ULRICH : Ai scris că fiecărui om îi trebuie un dram de nebunie.

ERASME : Un dram, Ulrich.

ULRICH (*se ridică*) : Erasme, trebuie să plec.

ERASME (*cu tristețe*) : Orice aș spune, orice aș face, oricît aș încerca să te opresc prin rațiune... știu că trebuie... Fiindcă adevărata ta vocație nu e nici poezia, nici gîndul.

ULRICH : E lupta !

ERASME (*cu voce scăzută*) : Nu lupta, scumpul meu prieten... (*Ezită.*) Moartea.

ULRICH (*ride*) : Voi reveni învingător și teafăr în preajma ta, ai să vezi ! Rămîi cu bine, Erasme ! (*Îi sărută mina.*)

ERASME (*se infurie brusc*) : Hai, du-te odată ! (*Ulrich îl privește mirat, apoi iese.*) Ce milă mi-e de tine, Ulrich von Hutten !... Și cît de drag îmi ești !... (*Johanna se crispează, se chirceste la picioarele lui, și, cîteva clipe, se privesc intens.*) O, Johanna, ce bine-i de tine că nu poți vorbi ! Toate vorbele deșarte, toate sudălmile și minciunile perfide ale oamenilor te ocolesc, așa cum ocolesc apa o stîncă. (*Johanna îl privește, înțelege, ochii ei sînt plini de viață.*) Tu ești dincolo de urîtenia vorbei, așa cum vor fi fost oamenii înainte să fi învățat rugăciunile și blestemele... Ești pacea de început a lumii... (*Johanna îl privește, un zîmbet de adînc înțelegere îi luminează fața.*)

Interludiu

O viziune a lui Erasme din Rotterdam. Cea care vorbește aici este Johanna, muta !

PACEA (*privește lung publicul, închidă parcă în muțenia ei adîncă, apoi, după ce și-a rotit privirile prin sală, pe neașteptate vorbește. La început, pe un ton de o înfinită tristețe, apoi, cu o revoltă din ce în ce mai aprigă*) : Mi-e milă de voi... oameni ! (*Pauză lungă.*) M-ați alungat de peste tot, m-ați lovit fără cruțare și pe nedrept, deși, ori de cîte ori aveți prilejul, mă lăudați în versuri și în proză, îmi faceți declarații de dragoste și vă bateți cu pumnul în piept, invocîndu-mă... (*Zîmbește.*) Dacă eu, Pacea, atît de lăudată de voi, sînt cu adevărat binefăcătoarea omenirii, dacă fără mine nu propășește nimic nicăieri, dacă, dimpotrivă, războiul este izvorul tuturor relelor, dacă prin război se veștejește ceea ce era înfloritor, se risipesc cele agonisite cu trudă, atunci spuneți-mi : cine ar putea să creadă că acești nebuni care mă prigonesc și care vor să-și cumpere atît de scump nenorocirea sînt oameni ? O singură ființă înzestrată cu rațiune

a produs natura, numai pe ea a destinat-o înțelegerii și armoniei, dar cred că mi-aș găsi mai degrabă un loc între fiare decît între oameni. Viețuitoarele fără de rațiune trăiesc în deplină armonie. Elefanții își duc viața în turme, oile pasc împreună, cocorii și stăncuțele zboară în cîrduri, delfinii se susțin unii pe alții, ca să nu mai vorbesc de furnici și de albine. Leii nu se sfîșie între ei, mistreții, la fel, șarpele nu se năpustește asupra altui șarpe. Dar și la arbori și la ierburi găsești legături de prietenie. Unele rămîn fără rod dacă nu le însoțești cu altele. Numai oamenii, care au atîta nevoie de pace, deși au înșușirea de a gîndi și de a vorbi, de a se înțelege între ei prin grai, ei bine, oamenii au nu știu ce nebunie în ei care-i împinge la război. Cine ar putea crede că acei care se învîlmășesc, se luptă, se ciocnesc între ei sînt oameni și nu fiare sălbatice ? Se înfruntă neam cu neam, cetate cu cetate, partidă cu partidă, principe cu

principe, și, din cauza nebuniei sau ambiției a doi omuleți, meniți și ei pieirii, ca tot ce e viu și trecător, se răstoarnă lumea cu susul în jos... Ce ținut, ce riu, ce mare n-au fost imbibate de sînge omenesc ? Se știe, înainte de a întreprinde vreo treabă personală, oamenii cîntăresc și cercetează totul cu atenție. Cînd însă este vorba de război, ei se aruncă prostește, cu ochii închiși, fără să-și dea seama că, odată început, războiul nu mai poate fi oprit. Dintr-un război mic ia naștere unul mare, dintr-unul singur, mai multe. Dacă detestați hoția, luați seama, aceasta e școala războiului. Dacă urîți omorul, nu uitați că acesta în război se învață. Căci cum s-ar teme să ucidă un om acela care în răz-

boi ucide atîția oameni ? Războiul năruie cu sălbăticie tot ceea ce oamenii au clădit prin trudă. Aproape că nu există o pace atît de nedreaptă încît să nu fie de preferat războiului, chiar celui mai drept. Popoarele urăsc războiul și iubesc pacea. Numai cițiva, a căror nelegiuită fericire atîrnă de nefericirea celor mulți, doresc războiul. Dacă numele de patrie îi unește pe oameni, gîndiți-vă că lumea este patria comună a tuturor, iar dacă rudenia de sînge dă naștere prieteniei, amintiți-vă că toți sîntem născuți din aceeași strămoși ! (*Grav.*) Judecați și voi, acum : este drept, oare, ca nebunia celor puțini să valoreze mai mult decît voința tuturor celor mulți și buni ?

T I M P U L I I

Spada

La vîrsta oboselii și a celebrității, de nici una bolnav, bolnav însă de stomac, de rinichi și de frig, bolnav mai ales de Ipohondrie, chircindu-și trupul plăpînd într-o haină imensă de blană, în care totuși se simte ca și cum ar sta gol în frigul de afară, deși afară nu e frig (și nici în casă nu e frig, focul dogorește în cămin), cu capul acoperit pînă la sprincene de o căciulă turtită, pe care ar fi vrut-o de trei ori mai mare (dar asta e moda europeană !), stînd în picioare în fața pupitrului său încărcat de cărți, Erasm scrie.

ERASM (cître Helga, care trebăluțește prin casă) : M-ai îmbolnăvit ! M-ai omorît ! (*Tușește, nu fără o anume ostentație.*)

HELGA : E nebun, Doamne iartă-mă ! (*Lui Erasm.*) Cine te-a omorît ?

ERASM : Dumneata ! Cu frigul ăsta !
HELGA : Dacă ai să mori, de prea multă căldură ai să mori, nu de frig !

ERASM : Lasă, doamnă Helga, nu încerca să-ți descarci conștiința...

HELGA (văicărîndu-se) : Nu știu de ce trebuie să suport o biată văduvă toate aiureliile unui popă nebun... De ce să ispășesc eu păcatele sărmanului meu bărbat, fie-i țărîna ușoară ?... Cît a trăit, am îndurat și bețiile lui, și bătăile, și injurăturile lui... Acuma trebuie să...

ERASM (înterupe) : Sînt bolnav, doamnă Helga, și n-am chef să-ți ascult văicăreala.

HELGA (înșepată) : Eu mă văicăresc ? Dumneata zaci toată ziua în pat și te plîngi ca o muiere...

ERASM : Decît să țipăm unul la altul, mai bine m-ai doftorici.

HELGA (ii dă să bea, într-o cană) : Nici ceaiul nu l-ai băut...

ERASM (bea, fără plăcere) : Aș prefera vin.

HELGA : Dacă-ți dădeam vin, ai fi vrut ceai...

ERASM (nostalgie amară) : Mai de mult, în urmă cu ani, luasem o fată sărmană de undeva, din Alpi... Johanna o chema... Ea știa cînd să-mi dea să beau vin, vin de Burgundia... (*Subliniază răutăcios.*) Și era mută, doamnă Helga.

HELGA (înșepată) : Dacă știa, de ce n-ai păstrat-o ?

ERASM (trist) : Aș fi păstrat-o, o, cum aș fi păstrat-o !... (*După o pauză ; alb.*) A murit de ciumă în drum spre Anglia. (*Refuză amintirile.*) Mă doare spatele, doamnă Helga.

HELGA : Cine știe adevărul ? Cînd te doare cu adevărat și cînd te răsfeți ?

ERASM (*indignat*): Eu mă răsfăț?! În fața cui? A unei femei fără minte și fără știință de carte, ca dumneata? Află, doamnă Helga, că nu mai am nevoie de ajutorul dumitale! Am să mă vindec singur sau am să mor singur! Te rog să pleci! Știu că mă urăști... așa că...

HELGA Hai, lasă prostiile, că nu-ți merge cu mine! Am ajuns să te cunosc ca pe capra din bățatură...

ERASM (*în culmea indignării*): Mă asemuiești cu o capră rîioasă?

HELGA: Capra mea e rîioasă?

ERASM Capra dumitale e cea mai rîioasă capră din oraș, iar dumneata, doamnă Helga, ești femeia cea mai lipsită de suflet din cîte mi-a fost dat să cunosc!

(*Bătăi în ușă, pe care nici unul nu le aude.*)

HELGA Asta fiindcă te hrănesc, te îngrijesc și-ți ascult toate văicărelile! Să-ți fie rușine, popă fără credință!

ERASM Dumitale să-ți fie rușine, relicvă a primitivismului!

HELGA (*împă*): Ce-ai zis? Te poftesc să spui pe față ce ai de spus și să nu-mi mai arunci vorbe latinești! (*Bătăile în ușă se intensifică, apoi ușa se deschide și intră Pictorul, un tînăr cu trăsături fine — să fie oare Holbein cel Tînăr?*)

PICTORUL: Iertați-mă că întrerup un dialog atât de intim...

ERASM E o nebulă!

HELGA Mă miră că-l mai suportați, tinere, pe zănicul ăsta!... O să te-a-lunge de-aici, cu toate vopselurile tale, ai să vezi! Nu-i place de nimeni.

(*Pictorul își aranjează liniștit șevalețul.*)

ERASM: Decît să trîncănești fără rost, mai bine mi-ai aduce un ceai.

HELGA: Ți l-am adus.

ERASM: Nu mai spune! Și unde-i?

HELGA: L-ai băut.

ERASM (*Pictorului*): Logică de femeie! Eu îi spun să-mi aducă un ceai și ea pretinde că l-am și băut. Unde-s scrisorile sosite azi? (*Helga îi trîntește în față un teanc de scrisori. Erasm le frunzărește; tresare.*) Asta-i de la Hutten! Prin urmare, nu m-a părăsit de tot, bunul meu Ulrich von Hutten! (*Desface înfrigurat scrisoarea, o citește, recitește unele pasaje. O amărăciune greu disimulată se strecoară în vorbele sale.*) Ulrich von Hutten a uitat cui i se adresează... Luther vrea să trec deschis de partea lui, împotriva papei, a îm-

păratului... și prietenul meu Ulrich mă roagă să nu mă opun prietenului său Luther...

HELGA Să-ți aduc un ceai?

ERASM (*nu aude*): Pot eu să sprijin forța violentă împotriva rînduieților?

PICTORUL: Nu vă stă în fire.

ERASM Nu m-am gîndit vreodată să-l atac pe Luther. Dar iată ce-mi scrie Ulrich. (*Citește.*) „Prietenul meu și, sper, și al tău, Luther, a mărturisit sincer că nu te va provoca, nu are de gînd, în cazul în care l-ai ataca, să riposteze imediat. Dar nu e bine să-ți îndrepti puterea elocvenței împotriva lui. Dacă, zice el, ai îndrăzni totuși s-o faci, te va înfrunta fără să țină seama de numele, de rangul și de fama ta. Eu, Ulrich von Hutten, pe care l-ai prețuit ca poet și prieten și care te admiră și te iubește fără șovăială, te rog din suflet, Erasm, fi alături de noi!” Mă roagă să fiu alături de ei... Dar ce am eu comun cu ei?

PICTORUL: Și domnia-voastră l-a atacat pe papă...

ERASM: Altfel, tinere, *altfel!* Presimt că Luther pășește pe calea revoltei. Vrea vărsare de sînge. E prea pătimăș. Iar von Hutten și-a pierdut mințile... Mă tem că totul se va sfîrși în mod tragic.

PICTORUL: Ei vă cer doar să nu-i dușmăniți.

ERASM Dar dacă ei folosesc numele meu, papa va înțelege că sînt de partea lor...

HELGA: Aduc ceaiul?

ERASM (*infuriat*): Mai ești aici? Pleacă! Adu-mi ceai, adu-mi otravă, ce vrei, dar lasă-mă-n pace!

HELGA (*lungeste prima silabă*): Nebun! (*Iese înțepată.*)

PICTORUL: Va trebui să vă pronunțați într-un fel...

ERASM: Am să-i scriu lui Luther că nu am de gînd să-l atac și n-o voi face, dar îl sfătuiesc să se abțină de la acțiuni nechibzuite.

PICTORUL: Cred că așteaptă altceva de la dumneavoastră.

ERASM: Să aștepte! Nu-i dau apă la moară!

PICTORUL: Și Ulrich von Hutten?

ERASM: Ulrich, sârmanul, s-a prins rău de tot în plasa fanaticului... L-aș chema înapoi, dar știu că n-o să vină... Ce poet minunat piere!... Uite ce poate să-mi scrie, prostul! (*Citește.*) „...dacă ți-e frică să nu te alegi, de dragul meu, cu vreo dușmănie, fă-mi cel puțin atîta lucru pe plac: nu mă remega, de frică, mai

bine trece-mă sub tăcere" De ce l-aș renege eu ?

PICTORUL (*gînditor*) : Cine știe ?

ERASM (*furios*) : Ce, și tu mă crezi laș ?

PICTORUL (*speriat*) : Cum aș putea să vă cred laș ? V-am citit toate diatribele și toate polemicile... Sînteți un luptător nefricat...

ERASM (*bănuitor*) : Ești ironic ?

PICTORUL (*apărîndu-se sincer*) : Nu mi-aș permite, Doamne păzește-mă...

ERASM : Dă-mi scrisorile celorlalte. (*Pictorul i le dă. Erasm le frunzărește și se oprește asupra uneia.*) Dar asta e chiar de la vajnicul Luther... (*O desface în grabă și citește fragmente.*) Așa... „îți port cea mai înaltă stimă... te prețuiesc ca pe nimeni altul... ești bun și înțelegător... m-ai tratat cu blîndețe și indulgență în toate împrejurările...”

PICTORUL : E destul de respectuos.

ERASM : Mai curînd, perfid. Stai să vedem... „...dar...” Aha, a ajuns la esență... „...prețuiești mai mult comoditatea și tihna trupestă, decît credința...” Îl auzi ? „Vrei să calci pe ouă fără să le spargi... să pășești printre pahare fără să atingi vreunul...” „Vrei pace... dar Hristos a venit nu pentru a aduce pacea, ci sabia...” „Războiul este de la Dumnezeu...” „Dumnezeu nu ți-a hărăzit... să fii îndeajuns de puternic pentru cauza noastră...” Omul ăsta e hulpav, nesățios, rău. Nu se va lăsa pînă n-o să muște din trupul meu, așa cum a mușcat și din ideile mele. Nu, tîner, aici nu poate fi împăcare. N-am să ridic ghioaga, ca acest smintit, dar e dreptul meu să folosesc pana. E datoria mea să-l împiedic să transforme lumea în ruine. Iar pe tînărul acela fără minte și fără Dumnezeu am să-l trec, așa cum mi-a cerut, sub tăcere. Von Hutten nu există. (*După cîteva clipe de tăcere zbuciumată.*) Nu, n-am să înțeleg niciodată de ce Ulrich, care mi-e prieten bun, care mi-a jurat prietenie veșnică, pe care l-am iubit ca pe copilul meu, s-a dus la călugărul acela înfumurat și războinic...

PICTORUL : Cred că-l înțeleg, dar... (*Se oprește, ezită, renunță.*)

ERASM : Hai, băiatule ! Nu mi-e frică de adevăr.

PICTORUL (*căutîndu-și cuvintele*) : Von Hutten vă iubește, sînt sigur, vă iubește enorm... (*Ridică din umeri, îl este greu să continue.*)

ERASM (*îl ajută*) : Dar...

PICTORUL : Ideile voastre sînt fascinante și întreaga omenire ar trebui să li se-nchine. Ulrich von Hutten a

fost și el sedus de gîndirea marelui Erasm din Rotterdam...

ERASM (*pe ace*) : Dar... (*Așteaptă, apoi, mai apăsător.*) Dar...

PICTORUL : Ideile în stare pură... luminează, dar nu încălzesc. Singele tînăr al lui Ulrich are nevoie de acțiune, de dogoarea luptei. Iar Luther asta îl oferă.

ERASM (*mormăie ceva ininteligibil, apoi*) : Luther ar fi trebuit să se mulțumească să țină discursuri în biserică, și nu să-i îndemne pe oameni la răscoală. Nebunia asta nu poate decît să-i mutilize gîndirea. În fond, e și el un om de idei.

PICTORUL : Ideile sînt ca niște fîntîni frumoase. Dacă, însă, n-au apă, nu folosesc la potolirea setei.

ERASM (*contrariat*) : Ciudat mod de a gîndi, la un artist !

PICTORUL (*a căpătat curaj*) : Columb, dacă ar fi rămas doar cu ideea de a căuta un drum nou spre Indiile, și n-ar fi pornit pe acest drum, n-ar fi descoperit lumea aceea nouă, de peste ocean.

ERASM : Prin urmare, eu, fiindcă n-o iau razna după propriile mele idei, nu sînt bun la nimic.

PICTORUL : Sînteți cel mai bun. Dar, prin Luther, ați devenit și mai bun.

ERASM (*enervat*) : După mine vor rămîne cărțile mele. După el, ce va rămîne ?

PICTORUL : Poate, o nouă credință. Lumea aceea pe care a descoperit-o Columb.

ERASM (*intolerant*) : O nouă credință și noi morminte.

PICTORUL : Columb a pierdut și el atîția oameni... (*Înflăcărat.*) Dacă veți vrea să vă strîngeți prietenii pe care-i aveți în lumea întreagă, vor veni ? Nu, Erasm, nu vor veni.

ERASM (*uluit*) : De ce ?

PICTORUL : Fiindcă le lipsește scopul. Luther le-a dat celor din jurul său un scop. Oamenii îl urmează fiindcă e puternic și simt că, alături de el și prin el, vor deveni și ei mai puternici.

ERASM (*își dă seama că Pictorul are dreptate, ceea ce îl irită la culme*) : Cînd vor pricepe oamenii că puterea minții e mai presus de puterea pumnului ? ! (*Strigă, încrîncenat.*) Individul ăsta nu vrea să stăpînească sufletele, el vrea să stăpînească forțele urii și răzburării !

(*Intră Helga, cu cealul.*)

HELGA : De ce țipi ? Ești bolnav.

ERASM (stupefiat) : Eu, bolnav ? Ești nebună ! Ce mi-ai adus ?

HELGA : Ceai.

ERASM : Vreau vin ! Și pleacă odată de-aici ! Am de lucru ! (Helga iese

boscorodind.) Cea mai proastă femeie din lume ! Imaginea Prostiei însăși ! (Deodată își dă seama că Pictorul este acela care l-a enervat.) Afară, și tu ! Azi n-am chef să fiu pictat ! Mai pictați-l și pe Luther ăla al vostru !

Interludiu

Altă viziune a lui Erasm. Cea care vorbește este Helga, imaginea Prostiei însăși.

PROSTIA (surizătoare, cu o tichie de clown, așa cum a imaginat-o Hans Holbein în ilustrațiile ce însoțeau „Elogiul nebuniei“, abordează publicul cu aplomb, pe un ton complice) : Știu, știu că mă disprețuiți și mă vorbiți de rău, chiar cei mai proști dintre voi. Dar fără mine, fără Prostia care să vă-nveselească, ce v-ați face ? Nu mă iubiți, dar vă plac. Până la venirea mea erați posomorâți, abătuți, plictisiți, dar acum zăresc în ochii voștri o lumină zglobie și veselă... (Gest de amenințare glumeață cu arătătorul.) Ei bine, o să auziți acum un elogiu cum n-ați mai auzit de când sînteți. Eu, Prostia, o să mă laud pe mine însămi. Ce, vi se pare o lipsă de modestie ? E mai multă modestie în ceea ce fac de obicei puțernicii și înțelepții acestei lumi, care, mințați de o falsă rușine, plătesc pe câte un retor mai linguișitor sau pe vreun poet găunos, ca din gura lor să audă o tîmțiere care-i, de fapt, cea mai sfruntată minciună ? Eu nu fac decît să ascult de cunoscutul proverb care spune : dacă nu găsești pe nimeni să te laude, ești liber să te lauzi singur.

Mai întii ar trebui să vă între bine în cap că viața mie mi-o datorăți. Căci omul, oricît de înțelept ar fi, dacă vrea să devină tată, trebuie să facă o prostie. Cît de mică. Și oare capul, urechea, mîna, care sînt părți cinstite ale corpului, dau naștere la oameni ? Sau acea parte neroadă și caraghioasă, că n-o poți pomeni fără să rizi, dă viață neamului omenesc ? Prin urmare, din acea prostie răsare și filosofii cei austeri, și regii înveșmîțați în purpură, și preoții cei cucernici, și de trei ori preasfinții papi. Iată că însăși viața o datorăți Prostiei. Ce, n-am dreptate ? Zău, gîndiți-vă : fără Prostie n-ar fi totul pe pămînt trist, mohorît, searbăd, plicticos ? Iată ce minunat elogiu îmi aduce vestitul Sofocle într-un vers al său : „A nu gîndi nimic... e cel mai dulce trai“. Prostia e a tuturor, de la mic la mare, de la prunc la moșneag. Este vîrsta copilăriei cea mai veselă

și mai plăcută ? Firește. Dar farmecul copilăriei este tocmai farmecul Prostiei, aceea care ne încîntă și ne înduioșează la toți copiii. Cine nu s-ar speria de un copil cu minte de bărbat ? Cît privește bătrînețea, ar fi de nesuportat dacă n-aș întinde eu o mînă de ajutor, rechemindu-i la copilărie pe cei cu un picior în groapă. De aici și vorba populară : „A dat în mîntea copiilor“. Dînd în mîntea copiilor, bătrînul scapă de grijile de care e chinuit înțeleptul. Eu îl fac pe om să se-ntoarcă la vîrsta lui cea mai fericită. Dacă oamenii s-ar lepăda de înțelepciune și ar trăi numai în preajma mea, s-ar bucura de o copilărie și o fericire veșnică.

Prostia te face să te împaci cu lucrurile așa cum sînt ele, în timp ce înțelepciunea te învață să scormonești după adevăr, care uneori se arată foarte neplăcut. Ia închipuți-vă că, la o piesă de teatru, ar veni unul care le-ar scoate actorilor masca, arătînd lumii chipurile lor adevărate. N-ar fi luat ăsta la goană din teatru, cu pietre, ca un smîntit ? La urma urmei, viața omenească e o comedie în care, sub o mască de împrumut, fiecare își joacă rolul, pînă cînd regizorul îl scoate de de scenă. Unul care ar umbla să scoată măștile de pe fețele oamenilor n-ar fi luat drept nebun furios ? Căci se poartă ca un nebun sadea acela care nu vrea să intre în rîndul lumii.

Proștii, nerozii, neghiobii sînt mereu fericiti, ei neavînd frică de moarte, teamă de nenorocirile ce ar veni. Ei nu cunosc grijile vieții, rușinea, dragostea, apropiindu-se astfel de nesimțirea dobitoacelor. Și nu numai că-și petrec viața într-o necurmată veselie, dar aduc și celor din jur veselia și risul. De aceea capetele încoronate preferă să aibă în preajma lor proști care să-i înveselească, decît înțelepți uruzi și sclitori, care, în loc să le spună lucruri plăcute, îi muștră cu adevăruri triste și jignitoare. Așa se face că soarta proștilor e mai fericită decît cea a înțelepților.

Portretul

Pictorul, cu obrazii incinși de căldură, cu cămașa desfăcută la gât, e în căutarea unui unghi cât mai bun pentru a-și instala gevaletul. La pupitrul său, Erasm scrie.

ERASM (fără a-și ridica privirea de la manuscris): Tinere, te foiești prea mult pentru un portret... despre care, dealtfel, știu dinainte că va fi prost.

PICTORUL: Dacă va fi prost, se va dovedi că nu am talent. Dar am.

ERASM: Că va fi prost, e sigur. Cu sau fără talent. Nici un portret nu-mi seamănă. Ori mă faceți prea slab, ori prea tînăr, ori prea frumos...

PICTORUL (ironie abia perceptibilă; sau pare, doar, ironie): Ori prea urît.

ERASM (zimbat de înțelegere): Mai urît decît sînt nu pot fi arătat. (Se întoarce spre Pictor.) Ei, te-ai hotărît?

PICTORUL: Dacă stau aici, lumina îmi vine din față, de la fereastră, iar profilul vi-l văd în umbră. Aș picta cel mult o siluetă.

ERASM: Și unde, mă rog, ai vrea să stai?

PICTORUL: Cel mai bine ar fi să stau chiar în dreptul ferestrei. Aș avea lumina din spate.

ERASM (enervat): Și mi-ai fura mie lumina! Eu trebuie să scriu, tinere!

PICTORUL: Am să mă fac mic. Am să mă lipesc de perete. Veți avea lumină.

ERASM: Atunci n-ai să-l vezi numai pe Erasm, dar și hruba asta insalubră în care e nevoit să trăiască și să lucreze. (Evident, Erasm exagerează; îi place să fie compătimit.)

PICTORUL (care s-a plasat în dreptul ferestrei): A, nu, toată lumina se va concentra pe chipul înălțimii-voastre. Restul va fi în umbră.

ERASM: Nu sînt înălțime. Sînt un simplu om. (După o pauză.) Un simplu cetățean al lumii.

PICTORUL: Sînteți cea mai luminată minte a vremii noastre. Vi se spune „lumina lumii“.

ERASM: Cite nu se spun!

PICTORUL: Cînd ați fost în Italia, ați văzut fără îndoială picturile lui Leonardo, Rafael, Michelangelo...

ERASM (simplu): N-am văzut nimic.

PICTORUL: N-ați văzut operele celor mai mari pictori?!

ERASM: N-am avut timp.

PICTORUL (nu-și revine din stupefacție): N-ați avut timp?

ERASM (sicîit): Am strîns cărți și manuscrise. Sînt mai importante. (Pauză.) Ia ascultă, pictorii aceia sînt chiar atît de mari?

PICTORUL (se înecă de emoție): Îi arată pe zei ca pe oameni. Și pe oameni ca pe zei.

ERASM (cu interes): Asta e bine. La urma urmei, ceea ce e mai frumos la oameni nu e faptul că seamănă cu zeii? Sau ceea ce e mai frumos la zei nu e faptul că seamănă cu noi, oamenii? (Pictorul aprobă, tăcut.) N-ai putea să nu mă arăți chiar atît de slab?

PICTORUL: O să spuneți că nu seamănă.

ERASM: Bine, bine, nu vreau să te influentez. Un om cu minte nu trebuie să se amestece în lucrurile la care nu se pricepe. (Continuă să scrie.)

PICTORUL (după o pauză, în care a schițat pe pînză trăsăturile învășatului, începe să fredoneze un cîntec fără cap și fără coadă, din ce în ce mai tare; la un moment dat, își dă seama că l-ar putea deranja pe Erasm de la lucru, își duce involuntar palma la gură): Iertați-mă!

ERASM (absorbit de munca sa): Ai spus ceva?

PICTORUL (alege calea cea mai simplă): „Nu.“

ERASM (continuă să scrie; lungă pauză; apoi, deodată, se înterupe și spune tăios): Ascultă, tinere: prezența ta mă sîcîie! (Pictorul vrea să spună ceva.) Știu, eu te-am chemat, dar nu pot scrie cînd mă supraveghează cineva.

PICTORUL: Vă promit că am să tac.

ERASM (plictisit): Nu despre asta e vorba! (Vrea să explice. Renunță.) Pune niște lemne pe foc! Mi-e frig! (Pictorul se execută.) Tinerii îi incomodează foarte mult pe cei bătrîni. (Se montează, fără vreun motiv aparent.) În definitiv, portretul ăsta al tău va rămîne numai fiindcă îl reprezintă pe Erasm din Rotterdam. (Pictorul aprobă cu o înclinare a capului.) Te supără lipsa mea de modestie? (Pictorul neagă.) Voi, artiștii, nu existați decît prin ceea ce imitați. Sînteți sclavii oamenilor și ai obiectelor pe care le înfățișați, așa cum Pygmalion a devenit sclavul Galateei. Lanțul care vă leagă de stăpînii voștri se numește mimesis, cum a zis un grec înțelept, pe nume Platon. Platon i-a pus pe artiști în rîndul sclavilor, ba chiar mai jos. Nici n-a vrut să-i primească în Cetatea lui, unde sclavii erau îngăduiți... E o problemă adîncă.

- Ar trebui să-i citești și tu pe filosofii vechi.
- PICTORUL (*moale*): Dacă Platon ar fi trăit în Republica lui... așa cum a gândit-o el... mă-ntreb cum i-ar fi ieșit „Banchetul“... fără poeți, fără muzicanti, fără dansatoare...
- ERASM (*mirat*): Ai citit „Banchetul“ ? !
- PICTORUL (*modest*): Am citit toate dialogurile lui Platon.
- ERASM: Va să zică, nu ești un mizgă-litor incult...
- PICTORUL (*roșește*): Eu...
- ERASM (*cu maliție gratuită*): Ești un mizgă-litor cult. Află că toți pictorii aceia mari din Italia, pe care-i admiri atîta, vor fi prețuiți, dacă vor fi, numai fiindcă i-au pictat pe zei. Sau pe papi.
- PICTORUL (*tare*): Nu-i adevărat !
- ERASM (*calm*): Ai și argumente, în afară de tăria glasului ?
- PICTORUL (*iși dă seama*): Vă cer iertare pentru ton.
- ERASM: Dar pentru cuvinte ?
- PICTORUL (*încet, dar hotărît*): Pentru cuvinte, îmi pare rău, nu !
- ERASM: Te-am întrebat dacă ai și argumente...
- PICTORUL: Unul mi l-a dat chiar domnia-voastră. Înainte de a-l evoca pe Platon, care și el era poet, ați evocat un artist, pe Pygmalion.
- ERASM (*il privește încruntat, cu ochii întredeschiși*): A, prin urmare, m-ai prins cu o contradicție...
- PICTORUL (*slab*): Da.
- ERASM (*enervat*): Și tu îmi pui spusele la indoială ? ! Ca toți nebunii aceia, care trag de mine ca o haită de ciini ? ! (*Izbucnește o indignare care a mocnit multă vreme.*) Vreți să distrugeți lumea, și pe ruinele ei să ridică statuia lui Erasm ? ! Să plătesc eu, pentru că vouă vă e sete de singe ? !
- PICTORUL (*speriat*): Eu... nu... Eu vă prețuiesc și vă admir...
- ERASM (*se ridică și umblă prin încăpere*): Sigur, așa spun toți. Știi ce scria Martin Luther ? (*Citează din memorie, de unde se vede că ține minte perfect textele măgulitoare pentru el.*) „Există oare cineva a cărui gândire să nu fie pătrunsă de ideile lui Erasm ? Cine nu a învățat de la el, cine nu-i stăpînit de cugetările sale ? “ Asta a învățat el de la mine ? Ura ? Necruțarea ? Distrugerea ? (*Se abate fără vreun motiv asupra tînărului pictor.*) V-am învățat eu să întorceti lumea cu curul în sus ?
- PICTORUL: Dar nici s-o lăsăm așa cum e.
- ERASM (*se agită ridicol*): Afară ! Ieși afară din casa mea ! (*Lovește cu picioarele în uneltele Pictorului, care abia reușește să și le salveze de furia învățatului, Pictorul își strînge cu greu*
- sculele și șevaletul, în timp ce Erasmtună și fulgeră.*) Am vrut pace ! Pace, înțelegi ? ! (*Îl apucă de pieptii cămășii.*) Fiarele, fiarele se luptă între ele ! Fiindcă așa le-a făcut Natura... (*Corectează lejer.*) ...Dumnezeu ! Dar voi, oamenii, voi de ce abia așteptați să vă sfîșiați unul pe altul, să vă smulgeți mîinile, părul, ochii, să vă ucideți ? (*Pictorul se îndreaptă înfricoșat spre ieșire.*) Stai ! Unde pleci ?
- PICTORUL (*incurcat*): Mi-ați spus să ies...
- ERASM (*mai calm și nu fără umor*): Eu te plătesc să mă pictezi, nu să mă contrazici ! Ai să termini portretul și ai să-mi suporti nu numai muștra, dar și toanele. Altfel, cum mă vei cunoaște cu adevărat ?
- PICTORUL (*zimbînd stingherit*): Credeam, la un moment dat, că-l vedeți în mine pe Luther... (*Iși rează șevaletul.*)
- ERASM (*amar*): Parcă numai de el e vorba ? Toți sînt la fel. Și papa, și principii. Toți ! Ideile, tinere, trebuie să-i înalțe pe oameni, nu să-i asmută împotriva altor oameni... Dar e îngrozitor de cald aici ! Și miroase a lemn putred... De ce nu deschizi fereastra ? Am să mă-mbolnăvesc de piept, cu fumul ăsta ! (*Tușește.*) Iată, m-am și îmbolnăvit...
- PICTORUL (*se duce la fereastră, vrea s-o deschidă, trage cu putere, dar zădarnic*): Nu se deschide.
- ERASM (*ca și cum s-ar fi abătut asupra sa cine știe ce catastrofă*): Fițește ! S-au coalizat cu toții împotriva mea... Vor să mă facă să mă-năbuș de căldură... (*Strigă.*) Doamnă Helga ! Doamnă Helga ! (*Intredeschide ușa și mai strigă o dată.*) Nu se aude, doamnă Helga ? ! (*Către Pictor.*) Destinul meu nefericit... Să nu mă audă nimeni niciodată.
- (*În sfîrșit, apare doamna Helga.*)
- HELGA (*autoritară*): De ce ți pi ca un soldățoi ?
- ERASM: E treaba mea ! Doamnă Helga, fii bună și explică-mi cine, din casa asta, vrea să măucidă ?
- HELGA: Nimeni.
- ERASM: Cineva îmi vorește moartea ! Cine ?
- HELGA: Dumneata.
- ERASM (*zîmbește acru*): Eu ? !
- HELGA (*săltîndu-și pieptul*): Și nimeni altcineva. Ai înfundat căminul cu lemne și acum te înăbuși, nu ?
- ERASM (*ironie dulce*): Și dacă, mă rog, aș dori să deschid fereastra, ca să intre puțin aer în grota asta afurisită... aș putea s-o fac ?

HELGA (se probește în fața lui) : Nu. ERASM (pe același ton) : Aha ! Și de ce oare ?

HELGA (îl măsoară cu superioritate) : Fiindcă ai poruncit acum două săptămîni să bată fereastra în cuie. (Măștițe suavă.) Ca nu cumva să intre puțin aer în „grota asta afurisită“...

(Pictorul ride.)

ERASM (aruncă Pictorului o privire de gheață, apoi revine la Helga, mormăie) : Dacă așa am poruncit, înseamnă că așa se cuvenea... (Schimbă vorba.) Azi ce-ai pregătit pentru dejun ?

HELGA Rață cu mere. Ciuperci...

ERASM (grimasă) : Rață ? E grea.

HELGA : Ar mai fi niște cotlete de porc...

ERASM Proaspete ?

HELGA : Da.

ERASM (neîncredător) : Să văd... să văd... Altfel, mîncinc la han. (Helga, înțepată, țese. Erasm, către Pictor.) Vor să mă ucidă ! Cu căldura, cu frigul, cu mîncarea... Rață ! Știe că nu suport carnea de rață ! Uite, numai cît mă gîndesc la ea și simt un cuțit în stomac.

HELGA (revine cu niște cotlete de porc pe care i le bagă sub nas) : Poftim ! E proaspătă ?

(Erasm miroase îndelung carnea, apoi o trece, fără să zică nimic, Pictorul, care o miroase și el și dă aprobator din cap. Erasm îi înapoiază Helgăi cotletele.)

ERASM (concesiv) : Fie. Și ciuperci ?

HELGA : Și ciuperci.

ERASM : Nu ! Dacă e vreuna otrăvitoare ?

Mai bine morcovi și salată.

HELGA (agăsată) : Morcovi și salată.

M-ai înnebunit !

ERASM Și vin de Burgundia, pe care mi l-a trimis cardinalul acela... (nu-și amintește sau nu vrea să-și amintească numele) ...nepotul papei... (Helga aprobă, vag ofensată, Erasm vrea să-i re-çiștițe bunăvoința.) Unde ți-e fiul, doamnă Helga ?

HELGA (bucuroasă că poate să-l întărite) : La vinătoare de rațe.

ERASM (sare peste provocare) : Hai, du-te, că se împute carnea, în căldura asta, și ai s-o dai ciinilor ! (Helga țese. Erasm, către Pictor.) E Prostia în persoană ! Cine altcineva ar fi îndurat hachițele unui bătrîn nebun ca mine ? E de-o ignoranță monstruoasă. (Cu dispreț.) *Vulgus profanum* ! N-a citit nici una din scrierile mele... De fapt, n-a citit nimic, niciodată... Ea mă crede un popă țifnos și nebun. E convinsă că m-am certat cu papa și cu

celelalte mărimi bisericesti fiindcă nu vreau să țin posturile... Și că am fost răspopit și dat jos din rangurile preoțești... Vrea să se mărite cu mine, dar n-o iau, că-i proastă și guralivă. Și, în general, femeile îți încurcă viața... (Observă că Pictorul lucrează.) Mă pictezi așa, cînd vorbesc vrute și nevrute ?

PICTORUL Trag linii... schitez... nu pictez. Un portret, oricît ar fi de solemn, trebuie să aibă viață în el.

ERASM (se apropie) : Află, tinere, că eu am viață numai cînd scriu, înțelegi ? Numai cînd scriu ! Atunci sînt eu cel adevărat ! (Privește o schiță.) Nu sînt măcelar, să mă pictezi mirosind o halcă de carne !

PICTORUL (acoperă schița) : Nici prin gînd nu mi-a trecut ! M-am jucat...

ERASM (il intrerupe) : Bine, lasă... (Ton confesiv.) Eu, cînd scriu, ard... Toată viața, asta am făcut... Și, cred... Dumnezeu mă va judeca... cred că am făcut bine. Cînd scriu sînt eu, trăiesc, mă simt înconjurat de cei care mă vor citi... Altfel... altfel nu știu să fac nimic... N-am știut niciodată să fac alteeva... Și nici n-aș putea... Nu mi-am găsit un rost... un loc pe acest pămînt... alerg ca un zănatîc dintr-o țară în alta... ca să văd... ca să știu... s-ar putea să și mor undeva, pe drum... m-au costat o groază de bani călătoriile astea, în Franța, în Anglia... Și nu sînt un om bogat... N-am știut nici să mă apropii de vreo femeie... dar și ele m-au ocolit... fiindcă sînt urît și ursuz... și capricios... N-am să las nici un urmaș... nimic, în afară de cărțile mele... (Zimbește trist.) O, tinere, nu știi tu cum arată la chip singurătatea !

PICTORUL (ii arată una dintre schițe) : Așa ?

ERASM (o privește, se enervează) : Ce-i asta ? De ce mă faci atît de mohorît ?

PICTORUL : Nu-i terminat... e abia o schiță...

ERASM (ii arată cu degetul) : Aici... și aici... mai pune puțină carne... Doar nu sînt un ascet. Biserica m-a absolvit de posturi...

(Intră Helga.)

HELGA E afară un om care vrea să-l primești... un cerșetor...

ERASM : Dă-i de mîncare... (scoate dintr-o casetă un pumn de monezi, i se pare prea mult, mai pune la loc cîteva) ...și banii ăștia...

HELGA Nu vrea nici hrană, nici bani... Spune că-i de neam nobil și că ar fi elevul și prietenul tău.

ERASM (*mirare*): Elevi n-am avut, iar prieteni am nenumărați... în toată lumea... Poftește-l. (*După o pauză, gânditor.*) Cerșetor, ai spus? De neam nobil?

HELGA: Cică se numește von Herre sau ...von Hutten.

ERASM (*tresare*): Ulrich von Hutten?! (*Bucuros.*) S-a întors Ulrich von Hutten, cel mai minunat poet și cel mai devotat (*se corectează*), cel mai ciudat prieten al meu!... (*Către Pictor.*) Eu i-am citit, *primul*, poeziile... Erau mai bune decât ale lui Lucian, mușcatoare, acide, fantastice! I-am prezis un viitor strălucit! Am trimis peste tot scrisori de recomandare.

PICTORUL: Da, un mare poet și un mare luptător.

ERASM (*se întoarce spre Helga*): Cerșetor, ai spus?

HELGA: E în zdrențe... Are obrazul și miinile pline de bube... Nu e lepră... e boala aceea franțuzească...

PICTORUL (*mindru de cunoștințele sale*): Sfîlîs!

ERASM (*tulburat*): Bietul Ulrich! De unde vine, doamnă Helga?

HELGA: Zice că l-au alungat de peste tot. Au vrut să-l ardă pe ruș, ca pe eretici.

ERASM (*cutremurat*): Ce rușine! Germanii îi năpăstuiesc pe cei mai buni fii ai lor! Dar nici el nu trebuia să treacă atât de pățimăș de partea lui Luther! Biserica nu poate să-i ierte toate blasfemiile... (*Helgăi.*) Și, acum, ce caută aici?

HELGA: Pentru tine a venit. Vrea să-ți vorbească... E în stradă.

ERASM (*gînditor*): Da... să-mi vorbească... Sigur, negreșit... trebuie să stau de vorbă cu el... să-l ajut... (*Se frămîntă, se agită prin încăperea, bîntuit de sentimente și porniri contradicto-*

rii.) Spune-i că... Nu, nu-i spune nimic.

HELGA Să-l chem?

ERASM (*speriat*): A, nu! Sint cu acest Pictor. Nu-l pot da afară... Eu l-am chemat aici... E și el un artist... Un mare artist de viitor... Trebuie să înțeleagă...

PICTORUL: Pot veni miine... Oricum, voi lucra mai multe zile...

ERASM (*în panică*): Miine? Dar dacă miine cad la pat? Nu... E prea cald aici... și soba asta scoate un fum înăbușitor... (*Helgăi.*) Spuneai că are boala aceea franțuzească?

HELGA: Ca toți tinerii fără căpătii!

ERASM (*se agită de această idee*): Sigur că e tinăr... (*Pictorului.*) Nu chiar ca tine... dar... (*Helgăi.*) Dar fumul ăsta... ar putea să-i facă rău... Și eu mă-năbuș... dar el, care-i atât de bolnav!... (*Își dă seama de ridicolul tribulațiilor sale. Redevine sobru și autoritar.*) Doamnă Helga, spune-i așa Erasm se bucură de întoarcerea lui, vrea să-l primească, nu-i așa, cu toată cinstea și prietenia ce i se cuvine... Dar e bolnav... (*Explică.*) Adică eu, eu sint bolnav... Mă dor cumplit rinichii... (*Către Pictor.*) Așa și este, mă simt rău... Iar am dureri... (*Helgăi.*) Dar cînd mă voi întrema puțin, îl voi chema chiar eu, căci abia aștept să-l revăd... (*Helga vrea să iasă.*) Iar dacă are nevoie de ceva... din sărăcia noastră, vom împărți cu el... Pînă atunci, dă-i banii aceia și roagă-l să mă ierte că nu-l pot primi. (*Helga iese. Erasm privește îndirjit spre Pictor. Așteaptă un cuvînt rău sau măcar ambiguu, ca să se repeadă, să atace, să muște, dar Pictorul îl privește tăcut, aproape profesional, iar Erasm își macină în sinea sa rușinea, frica, lașitatea și orgoliul. Brusc, izbucnește.*) Și, acum, du-te! Vreau să rămîn singur! Trebuie să scriu. Și sint bolnav!

Dragoste și ură

Erasm, închis în casă, cu obloanele trase, nu-și găsește locul. Se plimbă nervos prin încăperea, se oprește din cînd în cînd, gesticulează haotic, se apropie de pupîtru, vrea să-și continue lucrul, dar nu poate, e prea frămîntat de ceva, ceva teribil, neliniștitor, care-i produce parcă o suferință adîncă și ireprimabilă. În același timp, prin fața casei zăvorîte a lui Erasm, patrulează cu o îndirjire aprigă Ulrich von Hutten, cavalerul în zdrențe. Este așa cum a fost descris, îmbătrînit înainte de vreme, deși are doar treizeci și cinci de ani, ros

pină în mânduva oaselor de sfîllis, cu trupul acoperit de plăgi. Numai ochii au păstrat flacăra aceea nebună, mistuitoare.

Dialogul lor pare — și este — ireal, halucinatoriu, între el fiind uși zăvorâte, obloane trase și o dureroasă imposibilitate de comunicare. Abia către final vorbele li se întîlnesc.

ULRICH (*privind obloanele casei lui Erasm, cu speranța că s-ar putea, la un moment dat, deschide, vorbește ca și cum ar vorbi singur sau cu cineva absent, dar foarte apropiat*): De cinci săptămîni rătăcesc prin acest oraș ostil... Mi-e frig... mi-e scirbă de lume și aștept izbăvirea finală... Dar înainte de a mă sfîrși, trebuie să-ți vorbesc, bunule Erasm... trebuie... nu pot altfel...

ERASM (*frămîntîndu-și miinile*): Bietul de tine !... Ai bătut atîta drum ca să vii aici, la Basel !... De ce ? Ar fi trebuit să te liniștești de-acum, prietene, să te tragi la un adăpost și să-ți îngrijești sănătatea... Și lupii se retrag în birlogul lor, ca să-și lingă rănile...

ULRICH Nu mai am unde merge, bătrîne, am fost alungat din propria-mi casă, sînt sărac, trist și hăituit și nu mai doresc decît să stau de vorbă cu omul care mi-a luminat tinerețea.

ERASM Multe am avea să ne spunem, sărmane Ulrich ! Dar nu pot să te primesc, băiatule, nu pot, căci, ulte, sînt bolnav, bătrîn și bolnav, și abia îmi tîrî picioarele prin casă... La mine e frig, căci sufăr de colici și nu suport mirosul sobei încălzite, iar frigul ți-ar face rău...

ULRICH E o toamnă înghețată, vine iarna și singele meu tulbure îndură greu frigul.

ERASM (*mirat*): Da ? De cînd n-am mai ieșit afară ! Stau în casă ca un pușcăriaș în carceră, singur printre manuscrisele mele... Din cînd în cînd, mă mai vizitează un pictor tînăr, care-mi face portretul. Trebuie să ne obișnuim cu singurătatea, prietene.

ULRICH : Nu de frica singurătății m-am întors la tine. Spune-mi sincer, Erasm : din cauza frigului din sobă nu vrei să mă primești sau din cauza frigului din tine ?

ERASM N-aș vrea să gîndești urît despre acela care te-a numit „favoritul muzelor“ și ți-a încredințat tainele învățăturii sale.

ULRICH : De cinci săptămîni îți trimit mesaje prin toți : prin gazda ta, prin Froben, prin tînărul pictor, iar tu mă ocolești, mă ții în fața ușilor ferecate și refuzi să mă primești în casă...

ERASM : Gîndește-țe, Ulrich, sute de ochi mă spionează zilnic... Toți mă consideră un răzvrătit. Dacă te-aș primi în

casă pe tine, soldat al lui Luther și proscris al bisericii, amîndoi am fi ținta șicanelor și a urii lor neîmpăcate.

ULRICH Cînd ai scris împotriva papei și a popilor nu ți-a fost frică de nimeni.

ERASM : Scrierile mele n-au ridicat gloatele și n-au stîrnit furii devastatoare. Acum sînt bătrîn și caut să-mi pun ordine în viață, spre a putea să termin ceea ce mai am de scris...

ULRICH Te mai temi de ceva, Erasm. Toată viața te-ai temut de boli... Eu port cu mine o boală îngrozitoare, care m-a desfigurat și mă va duce la moarte.

ERASM Fiind eu atît de bolnav, încît mi-e mai ușor să țin socoteala bolilor pe care nu le am, mă cutremur la gîndul că aș putea adăuga trupului meu hărtuit încă o boală.

ULRICH Și-ți mai este frică să nu rămîn pe capul tău, sărac și bolnav cum sînt, ca să nu trebuiască să porți grija unui prăpădit și nevolnic...

ERASM Ulrich, prietenia noastră e deasupra oricărui calcul meschin. Desigur, eu însumi locuiesc destul de înghesuie aici, la doamna Helga, care mă hărtuiește cu tot felul de prostii și-mi amărăște bătrînețea... Am doar o cameră întunecată și friguroasă, neaerisită, în care, dacă mă mișc mai mult, mă lovesc cu nasul meu mare de pereți și de mobile... E ca o celulă de închisoare...

ULRICH Nu vrei să mă primești.

ERASM : Nu pot să te primesc, *Deocamdată*.

ULRICH : Recunosc principiul aminărilor și spaima de participare care-ți sînt atît de proprii.

ERASM : Uîți cu cine vorbești.

ULRICH : Ești cea mai luminată minte din această lume, ești lumina lumii, Erasmus. Asta nu se uită, orice ai face de-aici încolo. Și ești cel dintîi și cel mai drag învățător al meu.

ERASM : M-aș fi mirat să uite tocmai Ulrich von Hutten, despre care am spus și am scris că este cel mai mare poet satiric, după Luțian, și pe care l-am recomandat lumii întregi ca pe un remarcabil purtător al spiritului german.

ULRICH : Ceea ce ai uitat, sau vrei să uîți, este prietenia pe care mi-ai purtat-o.

ERASM (*sec*): Prietenia e sfântă.
 ULRICH: În numele acestei prietenii te rog să mă primești ca să stăm de vorbă.
 ERASM: Despre ce să vorbim, Ulrich?
 Eu îți cunosc părerile, tu îmi cunoști părerile. Ele nu pot fi conciliate.
 ULRICH: Dar pot fi discutate.
 ERASM: Nu de discuții înveninate are nevoie omenirea acum.
 ULRICH: Tu spui asta? Tu, care ești recunoscut drept cel mai mare maestru al polemicii?
 ERASM: Am polemizat numai cind a fost nevoie. N-am căutat cearta cu lumina.
 ULRICH: Nici acum n-o cauți.
 ERASM: Dar o cauți tu.
 ULRICH: Nu vreau să ne certăm, ci să ne împăcăm.
 ERASM: Cu tine sau cu nestăpinitul acela de Luther?
 ULRICH: Mai întâi cu mine.
 ERASM: Dar prevăd că vei aduce vorba și despre el.
 ULRICH: Dacă va veni vorba.
 ERASM: Refuz să discut cu tine.
 ULRICH: Ce?
 ERASM (*agasant de propria nehotărre*): Orice.
 ULRICH: Prin urmare, nu mă primești.
 ERASM (*după citeva clipe de frământare*): Nu.
 ULRICH: Era de așteptat... Deși speram să nu fie așa... (*Trece la atac.*) Erasm, te supără faptul că Luther a câștigat atât de mulți adepți și începe să-ți umbrească gloria?
 ERASM: Nu împart gloria cu nimeni, și cu atât mai puțin cu Luther. Eu am drumul meu, el are drumul lui. Nu ne-am întilnit și nu ne vom întilni niciodată.
 ULRICH: Din drumul tău a pornit drumul lui...
 ERASM: Dar s-a îndepărtat la o distanță uriașă.
 ULRICH: Nu, tu te-ai îndepărtat de la credința și convingerile tale!
 ERASM (*indignat*): Îndrăznești să mă acuzi de inconsecvență?
 ULRICH: Tu m-ai învățat să îndrăznesc.
 ERASM: Dar nu să improști cu minciuni.
 ULRICH: Dacă mai crezi în vechile tale convingeri, dovedește-o! Alătură-i-te lui Luther!
 ERASM: Am declarat de atâtea ori — și în cărți, și în scrisori — că nu vreau să mă amestec în nici o luptă partizană! Lăsați-mă în pace!

ULRICH: Dacă tot ai trădat ideile pentru care ai luptat, după ce ți-ai renețat prietenii, nu are rost să te mai ții deoparte. Atacă-ne! Luther și omenii săi sint pregătiți pentru luptă. Fii curajos, așa cum m-ai învățat și pe mine să fiu!

ERASM (*tipă*): Aici nu e vorba de curaj. Eu vreau să rămîn liber! Liber de orice partid!

ULRICH: Nu poți fi liber cînd crezi în ceva! Te minți și îi minți și pe ceilalți. Hai, dezlănțuie-te! Nu ne mai este frică de tine. Ție să-ți fie frică, Erasm, căci atacîndu-ne pe noi, îți vei ataca propriile scrieri! Hai, Erasm, arată și tu lumii că nu ți-e teamă, că nu ești laș! (*Scuipă.*) Hai, Erasm, scuipă-mă și tu! (*Adunat asupra propriei deziluzii, doborît de neputință, amărăciune și boală, Ulrich se retrage încet și dispare.*)

ERASM (*urlă*): El bine, Ulrich von Hutten, cuget necunosător și turbure, am să-ți dovedesc, ție și tuturor prietenilor tăi, că Erasm nu e nici renețat, nici laș! Am să-ți întorc toată murdăria cu care m-ai improșcat! Eu iubesc libertatea și liniștea, dar dacă tu, dacă voi mă vreți în arenă, am să intru și am să spalber toate inviniurile voastre înfașe! Am să te distrug, Ulrich von Hutten! Am să te spalber de pe fața pămîntului și din conștiința omenirii!

(*Pe această diatribă nimicitoare, intră Pictorul, cu unelte sub braț.*)

PICTORUL (*cu sfială și teamă*): Împotriva cui v-ați pornit astfel?

ERASM (*clocotind*): Împotriva ingraturii de Hutten, care m-a improșcat cu... cu... (*Se sufocă de mînie.*)

PICTORUL: Dar, înălțimea-voastră, von Hutten a murit.

ERASM (*îngheață*): A murit Ulrich von Hutten?

PICTORUL: De mult... A fost îngropat în insula Ufenau... Credeam că știți...

ERASM (*uriazul dezlănțuit în urmă cu citeva clipe redevine omulețul firav și bolnăvicios dintotdeauna*): E frig! (*Se strînge în blana lui uriază și se apropie de pupitru. Înainte de a se apuca de lucru, se mai întoarce o dată spre Pictor și, cu suflul sfîșiat de sentimente contrarii, observă, cu ciudă parcă.*) A fost un mare poet, nenorocitul ăla! (*Pe obraji îi curg lacrimi.*) Ce fum e în casa asta!...

S F Î R Ș I T